

Јован КОРУБИН

НЕКОИ СОЦИОЛОШКИ АСПЕКТИ НА ПРАВНАТА КОМУНИКАЦИЈА

Основна новина во теоријата и практиката на правото во социјализмот е познавањето и остварувањето на правото.

д-р Јован Ѓорѓевиќ

Една од карактеристиките на современото општество е, секако, и таканаречената „комуникациска експлозија“. Развиената поделба на трудот, брзиот развој на техниката и технологијата го поврзаа светот повеќе од кога и да е во неговата историја и ја наметнаа потребата од сè поразвиена комуникација. Тоа доведе и до зголемен интерес на науката за овој феномен, што услови и отворање на поширока расправа за многу негови аспекти. Таа расправа, меѓутоа, до неодамна се движеше повеќе во рамките на утврдувањето на општите теориски ставови за значењето на оваа комуникација и за средствата со кои таа се остварува. Една од причините што сè уште се изостанува во разработката на поконкретните прашања од оваа област е, секако, и недостатокот на пошироки емпириски сознанија.

Сè посложената општествена стварност, меѓутоа, го насочува во последните години интересот на науката кон социолошките и политичките аспекти на комуникацијата, така што и тежиштето на расправата веќе се префрлува од општите проблеми на специфичните прашања на комуникацијата кои, како што веќе нагласивме, досега во голема мера беа занемарувани. Едно такво прашање е предмет и на нашето разгледување.

њето, туку за третманот на самото право и местото што нему му се дава во процесот на информирањето и комуникацијата воопшто.

Треба, меѓутоа, да се истакне дека овој проблем, барем кај нас, досега скоро и да не е истражуван.⁴ На трудови од овој вид наидуваме во некои други средини, и тоа најчесто на разработка само на некои аспекти на правната информатика, на разработка на наведениот проблем повеќе од гледиштето на теоријата на информациите, а многу помалку од социолошко гледиште. Тоа е и разбирливо ако се знае дека во нив, најчесто, се тргнува од функционалистички становишта од кои и прашањето на правната комуникација и правното информирање се сведува на прашањето за успешното функционирање на постоечките општествени системи.⁵ Информирањето за правото, според нашите сознанија, нема предизвикано поголемо внимание ни кај комуниколозите и социолозите во развиените капиталистички земји. Доколку тоа и се поставува како проблем, најчесто се вклопува во истражувањата на политичкото информирање или, пак, се разработува на нивото на остварувањето на принципот на јавноста во правосудството.⁶

Причините за тоа најчесто се бараат во теоретско-методолошката неоправданост на ваквите истражувања. И во оние средини во кои, по наше сознание, на овој проблем му е посветено најголемо внимание — како што е тоа во Полска на пример — се изведува заклучокот дека таквите истражувања немаат своја традиција. При тоа со право се забележува дека евентуалните истражувања од овој вид не би можеле да се надврзат на постоечката научна традиција. Се истакнува, пред сè, додека е можно да се очекува некои веќе доволно усталени правила, кои се резултат на досегашните истражувања на ко-

⁴ Ние овде разгледуваме само некои негови најопшти теоретски аспекти. Треба, меѓутоа, да споменеме дека, тргнувајќи од таквото сознание ние и извршивме извесни конкретни истражувања и на емпириски план, кои во овеза прилика нема да ги изложиме. Се работи за нашиот пообеман труд „Печатот и информирањето за правото во самоуправното општество (со посебен осврт на СР Македонија)“.

⁵ Да се види во таа смисла: Franciszek Studnicki, *Przepliw, wiadomości o normach prawa*, Nakładem uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1965; Studnicki Franciszek, *Wprowadzenie do informatyki prawniczej*, Państwowe wydawnictwo naukowe, Warszawa 1978; Franciszek Studnicki, *Cybernetyka i prawo*, »Wiedza powszechna« Warszawa 1969; Skapska Grazyna, *Determinanty obiegu informacji prawnej w przesiebiarstwie przemysłowym*, »Studia Socjologiczne« Nr. 3/75; зборник „Право и социологија“, „Наука“ Москва 1973.

⁶ B. Le principe de la publicité de la justice, *Travaux du VIe colloque des Instituts d'études judiciaires*, Paris 1969.

1. Информирањето за правото како социолошки проблем

Сите проблеми, според Меккеон, можат да бидат зафатени и како комуникациски проблеми.¹ Како што прашањето за комуникацијата и информирањето може да се посматра од социолошко становиште, така и секој социолошки феномен може да се посматра од комуникациски агол, со тоа што на самата комуникација, притоа, не треба да ѝ се придава првостепеност значење, во смисла на тоа дека е таа детерминирачки фактор на тие феномени. Ова дотолку повеќе што е веќе скоро неоспорен фактот дека се работи за феномен поврзан со работниот процес во општеството на што, своевременно, укажуваа и Маркс и Енгелс. Самото производство, според нив „претпоставува извесно меѓусебно општење на индивидуите. А обликот на ова општење е условен со производството“.² При разгледувањето на улогата на трудот во човечкото општество на Енгелс, исто така, не му се испуштила оваа компонента. Според него трудот и комуникацијата се две страни на еден ист процес, процесот на човековото производство, и како такви тие влегуваат во самиот поим на општественоста. Комуникацијата е, значи, сама по себе елемент на дефиницијата на човекот и човековото општество воопшто.³

Во свој определен вид комуникацијата се јавува, меѓутоа, и како непосреден елемент на општествената надградба. Оттука не треба да зачудува фактот што како таква таа ќе биде и предмет на овој труд. Станува збор, имено, за обид да се расветлат некои аспекти на информирањето за правото и тоа, пред сè, во сферата на масовното комуницирање. Се работи всушност, за прашањето на местото и улогата на средствата за масовно комуницирање во информирањето за правото, за проблемот на тие средства како фактор на знаењето на правото, на развојот на правната култура и правната свест. Не станува збор, значи, за правниот третман на информира-

¹ Наведено според: Franciszek Studnicki, *Przepliw wiadomości o normach prawa*, Kraków 1965, str. 8.

² Marks K. — Engels F., *Nemačka ideologija*, »Kultura« Beograd 1964, str. 16.

³ Има мислења, на кои ние и во друга прилика сме укажувале, дека на класиците на марксизмот проблемот на комуникацијата им се испуштил од видното поле. Мештровиќ Матко ги наведува, во таа смисла, зборовите на Маршал Меклуан, кој се прашува: Зошто Маркс го испуштил комуникацискиот автобус? Се гледа, меѓутоа, дека кај Маркс и Енгелс ова прашање е вредено во самите темели на општеството и дека тие го претпоставувале како такво. Тоа што тие не се занимавале посебно со него не докажува дека тие и го испуштиле од своето видно поле. (в. Meštrović Matko, *Klasna uvjetovanost djelovanja masovnih komunikacija*, »Naše teme« 2/73, str. 282).

муникациските процеси, да се потврдат на едно вакво ограничено поле. Таквото мислење се надополнува и со тврдењето дека создавањето на некаква општа теорија за протекот на известувањата за нормите на правото би било методолошко промашување, особено кога се има предвид постоењето на општата теорија за комуникациите. Па, сепак, и покрај таквите мислења, од друга страна се истакнува дека тие теории се недоволни за обработка на оваа проблематика со оглед на нејзината специфичност.⁷

Сметаме дека, доколку се работи за создавање на една поопшта теорија за правната комуникација, ваквите мислења можат да се прифатат. Сè посложената правна стварност и присуството на т.н. „нормативна експлозија“ во современото општество упатуваат, меѓутоа, и на извесни истражувања од овој вид. Всушност од таа стварност на правото извира и прашањето за информирањето за него, прашање кое поставено во една неодамнешна расправа за самоуправното право најдиректно и го експлицира овој проблем. Како да се обезбеди, речено е, постојан протек на взаемни известувања и влијание помеѓу субјектите кои се творци на објавените проекти, општите нормативни акти и индивидуалните акти на нивната примена или непримена и т. н.⁸ Одговорот на ова прашање би можело да го дадат, секако, определени научни истражувања во тој правец. Но треба за тоа да се расправа не само во кругот на правниците, бидејќи прашањето не се однесува само на сферата на правото, туку и на другите сфери како што се системот на информирањето, комуникацијата во здружениот труд и делегатскиот систем па и на целата сфера на усогласувањето на ставовите на самоуправните субјекти кај нас.⁹

На еден таков пристап, но не така експлицитно, се укажува и во некои други трудови кај нас. Се истакнува дека и одредени делови на општествената надградба би можеле да бидат предмет на социологијата на масовните комуникации, но притоа се споменува само сферата на политиката и определени облици на општествената свест. Не барајќи ги, во оваа прилика, причините зошто сферата на правото не е спомената по-

⁷ Franciszek Studnicki, *Przeptyw wiadomości o normach prawa*, Nakładem uniwersytetu Jagiellonskiego, Kraków 1965, str. 12—13.

⁸ в. Висковиќ др Никола, *Марксистичка теорија права и самоуправање*, сп. „Марксистичка мисла“ 2/81, стр. 166.

⁹ На овој проблем, своевремено, укажуваше и Вељко Влаховиќ. Зборувајќи, на едно советување, за т.н. автономно право на работните организации и за информирањето за него, тој изрази мислење дека, во таа смисла, правната материја не треба да биде само сопственост на правниците. (в. Veljko Vlahović, *Reč na simpozijumu »Štampa, radio i televizija u samoupravljanju«*, sp. »Novinarstvo« 1/67, str. 5).

себно (можеби таа се има предвид кога се зборува за политиката), сметаме дека таа, со оглед на своите специфичности, станува интересна и од комуниколошки аспект. Ова дотолку повеќе што на средствата за масовно информирање им се придава, покрај другото, и функција на јакнење и менување на општествените норми. На таа функција ѝ се придава посебно значење, особено во општество кое доживува брзи промени — како што е нашето. Но, и во оваа прилика, станува збор главно за моралните норми, не и за правните.¹⁰

Прашањето, значи, станува посебно актуелно во условите на самоуправувањето. Внесувајќи длабока преобразба во класичната шема на општествената хиерархија самоуправувањето, во многу нешто, внесува промени и во самиот систем на информирање. Тој станува далеку посложен и поразвиен од веќе познатите системи на информирање во кои комуникацијата се одвиваше и се одвива по еднонасочни канали. Непосредното одлучување на самоуправните субјекти за сите прашања од општествениот живот бара далеку поголема информираност на тие субјекти, непосредно известување за сите релевантни факти кои се од важност за донесување на самоуправни одлуки. И класичната шема во областа на правото станува сè повеќе своевиден анахронизам во условите на самоуправното општество каде што е отворен процесот на поопштествувањето на правото во смисла на неговите креатори со што и самото право ги губи своите досегашни карактеристики. Врз основа на здружениот труд отворен е процесот на самоуправната општествена регулатива. И правото, како и политиката, во постоечките истражувања сè повеќе, затоа, почнува да се третира како категорија непосредно врзана за трудот, за работниот човек и за неговата општествено-економска положба, за потребите и интересите, барем како основна тенденција и карактеристика“.¹¹ Ова подрачје, со векови резервирано за директните носители на власта и моќта во општеството, станува сè повеќе подрачје на договор на самоуправните субјекти, а со тоа и на широкиот процес на комуникација кој не евозможен без соодветно информирање. Пропишуваната правна норма, на тој начин, се претвора во својата спротивност — во жив општествен процес. Животот на нормата се преобразува, помалку или повеќе, во норма на животот.

Има, значи, повеќе мотиви да се определиме за оваа тема. Во овој труд, меѓутоа, ќе се обидеме да обработиме само не-

¹⁰ В. на пр. dr Aleksandar Todorović, Sociologija masovnih komunikacija, izd. »Gradina« Niš, 1974, str. 88—89; dr Firdus Džinić, Nauka o komuniciranju, izd. »Savremena administracija« Beograd 1978 god.

¹¹ Mirčev Dimitar — Popovski Vlado, Javno mnjenje i udruženi rad, sp. »Gledišta« 10/77, str. 879.

кои од бројните аспекти на информирањето за правото и тоа, пред сè, во врска со масовното информирање, оставајќи ги засега настрана кибернетските сфаќања.

2. Поимот на информацијата за правото во масовната комуникација

Се поставува, пред сè, прашањето што е тоа информација за правото воопшто, а што во средствата за масовно информирање посебно; потоа прашањето за карактерот и функциите на таа информација, како и за нејзиниот однос кон другите видови на информации во овие средства, особено кон таканаречената политичка информација.

Во потрагата по одговорот на сите овие прашања значајно е од какво теориско излезиште се тргнува. Имено, на информирањето, како посебен општествен феномен, можно е да му се пријде од различни теориско-методолошки појдовни позиции кои, по многу нешто, се разликуваат. Некои автори, во таа смисла, со право укажуваат на тоа дека е неопходно да се прави разлика помеѓу содржинските моменти во информирањето што, според нас, имплицира одреден социолошки пристап, и теоријата на информирањето како целокупност на математизирани теории за информирањето. Исто така, мора да се разликуваат и некои други пристапи како што се теоријата на системите, методот на модели, потоа семантичкиот пристап, логичко математичките теории и т. н.¹² Се работи, всушност, за тоа дали и информацијата за правото ќе ја посматраме од кибернетско становиште или, пак, ќе ја вклопиме во определен социолошки концепт, во реалните рамки на општеството како такво. Со оглед на тоа, ние се ограничивме на еден таков социолошки пристап, не сакајќи да навлегуваме во атарот на теоријата на информирањето, која во себе ги вклучува некои од веќе споменатите пристапи. Според тоа, нас не нè интересува, во овој случај, информирањето за правото како прашање на информативниот процес и протекот на информациите за правото туку информирањето како општествен однос во кој се врши апсорпција на правните норми.

Оттука, ако ја прифатиме најопштата одредба на информацијата во смисла на тоа дека таа е некое соопштение, податок, известување за нешто, било од материјален или духовен карактер,¹³ тогаш можеме да речеме дека и информаци-

¹² В. Афанасьев В. Г. — Урсул А. Д., Социальная информация, сп. „Вопросы философии“, 10/74, стр. 62.

¹³ Ние, овде, се определуваме, всушност, за онаа одредба на информацијата која е дадена во постоечките енциклопедиски изданија.

јата за правото е едно такво становиште, податок, известување за правните норми и институти, за правните акти и определени правни решенија, за правниот живот воопшто. На слично одредување наидуваме и во постоечката литература од оваа област. Наведувајќи дека напоредно со политичката, економската и други видови на социјална информација постои и т.н. државно-правна информација, некои автори овој вид на информација ја одредуваат како информација за државно-правните институти. Во таа смисла се прецизира дека овој вид на информација дава известувања за содржината на законодавните акти, за текот на нивната реализација, за предлозите на граѓаните за измена, дополнување или укинување на тие акти и т.н.¹⁴

Ваквата одредба на информацијата за правото би можела, во основа, да се прифати со тоа што во условите на самоуправниот социјализам таа не би можела да се сведе само на државно-правна информација, со оглед на поинаквите односи во тоа општество. Сфаќајќи ја во најшироката смисла на зборот ние ја нарекуваме информација за правото. Се поставува прашањето од каков карактер таа може да биде во поглед на нејзината содржина, нејзиниот носител и нејзината намена, како и во поглед на средствата со кои се пренесува.

Ни во свој поглед немаме некои поразработени класификации. Во веќе споменатиот труд на советските автори се разликуваат, условно, *општи* и *грански* правни информации. Информацијата е општа кога со неа се опфаќа целокупноста на фактите, субјектите и објектите кои се јавуваат во правото воопшто, додека таа е гранска кога се работи за известување за факти кои се однесуваат на одредена гранка на правото. Во таа смисла, како што наведуваат овие автори, можно е да се зборува за граѓанско-правна, административно-правна информација и т.н.¹⁵ се јавува и поделбата на т.н. *универзална* и *специјална* информација. Првата му е наменета секому, а втората на определен круг на луѓе — пред сè на стручњациите или само на едно лице.¹⁶ Одредена класификација има извршено и полскиот автор Ф. Студницки. Сите известувања за правото тој ги дели во три групи: во првата се т.н. *основни известувања* кои даваат најопшта ориентација за начините како да се дојде до подетални информации и кои се наменети и треба да се прикажат на сите адресати на правните норми; во другата група спаѓаат *известувањата кои го обезбедуваат минимумот на исполнувањето на општествената улога на поединецот*, и

¹⁴ В. зборник „Право и социологија“, изд. „Наука“ Москва 1973, стр. 209.

¹⁵ Исто, стр. 209.

¹⁶ Афанасьев В.Г. — Урсул А.Д., наведениот труд, стр. 69.

тие мора да се прикажат на поединци; во третата група се известувањата по кои поединецот мора да посегне по исклучителна потреба. Количината на овие последните е голема и единката не може да ги поседува во моментот, па затоа е неопходно тие да се направат достапни на соодветните адресати со помош на посебни уреди кои го овозможуваат нивното користење во случај на потреба.¹⁷

Сите овие поделби се направени во рамките на т.н. правна информатика како една поширока дисциплина „за законите на примањето, обработката, користењето и предавањето на правни информации“.¹⁸ Тие не би можеле да се употребаат, барем во принцип, во случајот на информирањето по пат на средствата за масовно информирање. Информацијата за правото во овие средства има свои посебни карактеристики. Сепак, земајќи ги предвид наведените класификации, би можеле условно да речеме дека овој вид на информација е од општ и универзален карактер и дека може, според поделбата на Студнички, да се вброи во т.н. основни известувања кои даваат основна ориентација. Тоа што таа не може, во смисла на правната информатика, да се смета за информација за правото во вистинската смисла на зборот, бидејќи не носи печат на стручност, не значи дека правото преку неа не ѝ се прави достапно на јавноста, барем во најосновни црти. Информацијата за правото во средствата за масовно информирање е информација не само за фактите туку и за суштината на определено правно решение, за духот на законите. Таа е, во согласност со намената на овие средства, известување за нови правни решенија, а не само за веќе постоечкото право. Со определен новински коментар, со ознака на актуелност, таа добива повеќе карактер на политичка информација, отколку на правна.¹⁹ Информацијата за правото, пак, која што се користи во правната информатика, ориентирана е на обезбедување стручни и детални податоци за правото, при што се користат и посебни уреди или стручни списанија наменети за собирање, чување, обработка и пласирање на известување не само за новите правни решенија туку, пред сè, за постоечкото право, со евентуален стручен коментар. Поради тоа, кога говориме за информацијата за правото во средствата за масовно ин-

¹⁷ В. Franciszek Studnicki, Wprowadzenie do informatyki prawniczej, Państwowe wydawnictwo naukowe, Warszawa 1978, str. 14—15.

¹⁸ Зборник „Право и социологија“, стр. 10, фуснота 10.

¹⁹ Во средствата за масовно информирање има и посебни рубрики преку кои се даваат совети од страна на правни стручњаци. Тие се најчесто, наменети на поединци а се однесуваат и на примената на правото па, затоа, сметаме дека и немаат карактер на масовно информирање.

формирање, ние секогаш ја имаме предвид таа разлика меѓу „популарната“ информација за правото како подвид на политичката информација и т.н. правничка информација што можат да ја дадат само стручњаци или посебни уреди кои се под надзор на стручњаци.²⁰

Кога сето ова ќе се земе предвид се поставува прашањето за функциите на информацијата за правото во средствата за масовно информирање, особено кога се знае дека, формално, таа не може да се земе како автентична. Треба да се истакне дека нејзината функција е од изразито општествен карактер. Пред сè таа овозможува, како што веќе и нагласивме, општествените субјекти да добијат основна ориентација во поглед на правното регулирање на општествените односи, а во согласност со тоа и активно вклучување на тие субјекти во тековите на регулирањето на тие односи. Таа, значи, директно влијае на создавањето на определена самоуправниотворна култура, како и на определена самоуправниотворна свест, односно правна свест и култура, воопшто. На тој начин таа го моделира јавното мислење за најосновните правни прашања. Осветлувајќи најчесто и теориски и практично одредени односи во општеството, таа дејствува и на идното однесување на сите тие субјекти кои, во зависност од содржината на информацијата и нејзината намена, реагираат скоро веднаш на одредени правни решенија. Таа е всушност, оној прв извор од кои јавноста се информира за правото, па е во функција на брзото и навремено информирање. Најпосле преку оваа информација се стекнуваат и извесни позитивни знаења на правото, што е потврдено и со некои емпириски истражувања.²¹

Овие функции на информацијата за правото во средствата за масовно информирање произлегуваат, всушност, од функцијата на самите средства кои ја пренесуваат таа информација. Масовните медиуми, според д-р Франце Врег, вршат во општеството и за општеството функција на запознавање со настаните, потоа функција на формирање на јавното мислење или т.н. коментаторска функција, потоа функција на социјална ориентација или социјализација и, најпосле, функција на рекреација и образование.²² Сите овие функции, освен функцијата на рекреација, ги има и информацијата за правото во средствата за масовно информирање.

²⁰ Во овие уреди ние ги вбројуваме и службените изданија кои се првенствено наменети на стручните правни служби.

²¹ Такви истражувања, се извршени во Унгарија. Најголем број на испитаници во анкетите одговорил дека за правото се информира по пат на средствата за масовно информирање. (в. наведениот зборник „Право и социологија“, стр. 227 и натаму.

²² Врег Франце, Општественото комуницирање, изд. „Комунист“ Скопје, 1976 год., стр. 291.

И функциите на овој вид на информација, значи, зборуваат за нејзиниот политички карактер, правејќи ја составен елемент на демократијата. Земајќи како критериум извесни мислења за содржината на политичката информација²³, би можеле да речеме дека и информацијата за правото треба да ги содржи следните елементи:

- соопштенија за конкретните факти (нормите на правото);
- објаснување на тие факти од позицијата на општество во кои таа информација се разменува;
- анализа на тие факти и нивно воопштување;
- податоци за определени тенденции во општеството, а оттука и во правото;
- систематизиран и воопштен поглед на целата сфера на правото во општеството;
- податоци за процесот на донесувањето на тие правни факти и за нивната општествена валоризација;
- евентуално перспективите на нивниот општествен ефект.

Се разбира дека информацијата не мора да ги содржи сите овие елементи заедно. Најчесто таа содржи само неколку од нив.²⁴ Но, треба да се каже дека колку е нивниот број поголем толку и информацијата е поквалитетна.

3. Информирањето за правото и поопштествувањето на правото

Во врска со дејството на информирањето за правото, само по себе, се поставува прашањето: дали правото, со тоа што пошироко се публикува, на извесен начин се поопштествува? Одговорот, секако, треба да се побара малку подлабоко — во природата на општествените односи врз кои израснува како самиот систем на информирањето, така и одредено право. Самиот факт што правото преку информирањето им се доближува на сознанието на општествените субјекти не може да се идентификува со процесот на неговото поопштествување во суштинска смисла, во смисла на непосредно учество на тие субјекти во регулирањето на определени општествени односи. Јавноста, секако, придонесува кон поактивен однос кон опште-

²³ в. Афанасьев В. Г., Социальная информация и управление обществом, „Политиздат“ Москва 1975, стр. 360.

²⁴ Една наша анализа покажа дека во нашиот печат информацијата најповеќе ги содржи првите два елемента, како и податоците за процесот на нејзиното донесување. Информација со сите седум елементи не сретнавме.

ствените прашања, па и кон прашањата на правното регулирање на тие прашања, но сама по себе таа не значи и поопштествување на тие прашања. Имено, и најдемократскиот облик на информирање за правото не ни зборува многу, сам по себе, за самото право, за неговата суштина макар што може да даде некои елементи за размислување и во тој правец. Тоа што нешто, па оттука и правната норма, добро се познава не значи во исто време дека е тоа и општоприфатено. Јасно е дека, ако не се навлезе во самиот карактер на општествените односи, не ќе може да се објасни ни самиот однос на информирањето и поопштествувањето на правото, како што, исто така, не можат да се објаснат ни информирањето, ни правото како општествени феномени.

Во тој контекст не можат да се заобиколат извесни функционалистички становишта и во оваа област. Ако, имено, правото е еден од општествените инструменти за одржување на општествената рамнотежа и на стабилноста на определени општествени односи, тогаш и информирањето за него, посебно во условите на граѓанската демократија, е оној инструмент кој треба во сосема определена смисла да го овозможи создавањето и одржувањето на соодветната правна свест и позитивниот однос кон даденото право кај најширокиот круг на општествени субјекти. Тоа е, всушност, и оној процес на социјализација за кој функционалистите и говорат. На слични сфаќања наидуваме и во условите на административниот социјализам. Информирањето за правото е, и во тие услови, во функција на државата, во функција на запознавањето на граѓаните со нормите на „државното право“, а преку тоа и во функција на подигнувањето на определена правна свест во согласност со однапред програмски и апотрактно утврдените општествени цели. Социјалистичката држава е, пишува Ф. Студнички, патрон на акцијата за популаризација на правото, таа ги инспирира печатот, радиото и телевизијата да ја опфатат правната проблематика на начин кој е пристаен на сите човечки групи.²⁵ И во едниот и во другиот случај, значи, се работи за еднонасочен тек на информациите за правото без определена повратна врска, или барем со повратен тек кој е, според својот ефект, скоро безначаен. Во сите овие случаи информацијата за правото ѝ претходи на мерката на принуда и на акцијата на власта, а во исто време претставува и лост на власта и инструмент за владеење.

Во условите на социјалистичкото самоупраување прашањето за односот на информирањето за правото и поопштествувањето на правото се поставува во контекстот на пошироките

²⁵ F. Studnicki, *Prezeptyw wiadomosci o normach prawa*, str. 7.

општествени процеси на поопштествувањето на сите сфери од општествениот живот. Тоа не е веќе само прашање на успешното или неуспешното функционирање на определен систем и прашање на неговото одржување, туку тоа е, пред сè, прашање на обезбедувањето на оние неопходни услови за активно учество на сите општествени субјекти во регулирањето на општествените односи во согласност со нивните потреби. Информирањето за правото е само една компонента на процесот на самоуправното одлучување, а со тоа и на регулирањето на општествените односи од страна на здружениот труд. Запознавањето на пошироката општествена јавност со определени правни решенија нема само превентивно и едукативно значење, туку и креативно. Правото е, имено, веќе во процес на поопштествување со самото тоа што во неговото донесување, по пат на најразлични самоуправни механизми, се вклучени скоро сите заинтересирани работни луѓе и граѓани. Информирањето е вклучено како активен фактор и во процесот на создавањето на т.н. самоуправно право. Информирањето се јавува, така, како еден процес „со кој еден систем живее“ но „и се развива“.²⁶ Според тоа, правото не се поопштествува со самиот акт на информирањето, туку процесот на неговото вистинско поопштествување настанува, пред сè, врз основа на самоуправната регулатива на здружениот труд. Тој процес, пак, не може успешно да се развива без сестрана општествена комуникација и само во таа смисла информирањето и влијае на поопштествувањето на правото. Во тој поглед „масовното комуницирање не може да биде само средство за пренесување на општествените цели, туку може да биде само дел на целиот општествен процес“.²⁷ Тоа, значи, не се сведува само на трансмисија на определени правни норми што ги пропишала државата, туку се јавува како ефикасно средство за размена на искуства и сознанија на потесен и на поширок општествен план.

Она што до вчера беше исклучива сопственост на „државните чиновници“ или на тесниот круг на стручњациите, како што укажуваше Ленин, станува сè повеќе, на тој начин составен елемент на активноста на самиот работен човек. Заложувајќи се во потполност за принципот на јавноста водачот на Октомвриската револуција особено го истакнуваше значењето на публицитетот за остварувањето на новите социјалистички односи. Веќе самото воведување на публицитетот, спо-

²⁶ dr Dragan Stojilković, Društvo i informacije, Institut za političke studije FPN, Beograd 1976, str. 89.

²⁷ Stupan Ana — Pric Boštjan, Proučavanje sredstava masovnog komuniciranja u sistemu društvenog samoupravljanja, sp. »Novinarstvo« 1/67, str. 26.

ред него, е само по себе огромна реформа која што треба да послужи за вклучување на широките народни маси во самостојното учество во решавањето на општествените прашања.²⁸ Сосема е сигурно дека таквите ставови на Ленин би можеле во потполност да се однесуваат и на сферата на правото.

За да можеме, сепак, поцелосно да го акцептираме ова прашање неопходно е да се осврнеме и на една посебна правна специфичност — на прашањето за односот помеѓу информирањето и т.н. принцип на неоправданоста на незнаењето на правото.

4. Информирањето за правото и принципот на неоправданоста на незнаењето за правото

Ignorantia legis non excusat — вели старото римско правило. Оваа максима која се јавува во разни варијанти, остана до денес еден од основните постулати на правната сигурност и на одржувањето на правниот поредок. Претпоставката дека секој граѓанин треба да ги познава постоечките правни прописи и дека според нив треба да го прилагодува своето однесување не го дава правото поединецот да се повикува, во својата одбрана, на фактот дека правото не му било познато, па тој во секој случај мора да ги сноси последиците од прекршувањето на правната норма. Законодавецот, според тоа, низ вековите, можел да го публикува правото на овој или на оној начин, можел и да не го соопшти директно на најширокиот круг на општествени субјекти — сè во зависност од неговата конкретна волја или од конкретните можности — но едно секогаш било познато: дека никој не може да се повика на незнаењето на правото. Францускиот правник Франсоа Тере ги наведува, во таа смисла, зборовите на извесен Жулио де ла Марандиер кој рекол: Законот е извршен, може да се каже, за триесет милиони Французи пред тие да имале можност да го спознаат.²⁹ Од чисто правнички аспект во овие зборови и нема нешто необично. Наведената максима е, како еден од основните правни принципи, неопходна за одреден закон, т.е. одредено право да биде спроведено. Зашто, како што вели Тере, навистина е непојмливо поединецот да не го применува

²⁸ На значењето на публицитетот В. И. Ленин особено укажува во својата пообемна статија „Наредните задачи на советската власт“, како и во својот труд „Што да се прави“?

²⁹ Terré François, *Le role actuelle de la maxime »Nul n'est sensé ignorer la loi«,* во »Etudes de droit contemporain« (Travaux et recherches de l'Institut de Droit comparé de l'Université de Paris), Edition Cujas 1966, str. 112.

прописот под изговор дека тој му е непознат. Неговото напуштање, во тој поглед, би претставувало зачеток на анархијата.³⁰

Па, сепак, и покрај тоа што законодавците секогаш со задоволство се повикувале на овој принцип, како што вели Ф. Студницки,³¹ факт е дека тие и секогаш се труделе „волјата на владеечката класа претворена во закон“ (Маркс) на определен начин да ја соопштат на оние на кои одреден закон и се однесувал. Тоа е карактеристично скоро за сите периоди од развојот на класното општество. Средствата и начините на тоа соопштување биле во согласност со времето, различни, но целта секогаш останувала иста: правото да се доведе до свеста на поединците. Па, сепак, и покрај тие настојувања, правото, најчесто, на најголемиот број на субјекти им останувало во суштината непознато или им било познато само во грубата смисла на зборот, во смисла на тоа што е дозволено, а што не, што било повеќе резултат на интерперсоналното комуницирање отколку на информирањето преку одредени канали и средства. На оној, кој сакал да знае некоја правна норма, му стоел на располагање, со одредено материјално надоместување, правниот стручњак.

И додека оние на кои правото се однесувало живееле во постојан страв да не го прекршат, или доколку го кршеле, го правеле тоа свесно под заканата на санкцијата или, пак, не биле свесни за него сè до моментот додека таквата санкција не ги стигнала — на законодавецот, секогаш, како гаранција дека неговата волја ќе биде исполнета, му стоела на располагање наведената максима. Владетелите се менувале, а со нив и законите, но едно секогаш останувало — дека никој не може да се повика на незнаењето на законот. Таа била и останала максима на секој и сечиј закон, форма што можела да се исполни со различна правна содржина.

Во таа своја социолошка суштина овој принцип, отука, не се јавува само како чисто правен принцип туку, пред сè и над сè, како принцип со класен белег, како принцип во кој е содржана и самата природа на правото како производ на класното општество. Тој се однесувал, секако, и на припадниците на владеечката класа, но нив секогаш и во секое време им стоела на располагање армија од правни стручњаци кои се грижеле за правната страна на работите.

Не се, меѓутоа, осамени мислењата дека овој принцип денес се наоѓа во криза. Се укажува на фактот на брзото зголемување на бројот на правните прописи во современото

³⁰ Исто, стр. 106 и 91.

³¹ Franciszek Studnicki, *Przepliw wiadomości o normach prawa*, str. 7.

општество, што само по себе доведува и до неможноста за познавање на правото, како и до негова неефикасност. Тоа му создава тешкотии и на самиот законодавец во остварувањето на правните прописи. Непознавањето на законите и пошироко на правните прописи е феномен карактеристичен за нашето време, вели Тере, додавајќи дека тоа доведе и до зголемување на интересот за него како од страна на политичките науки, така и од страна на социологијата на правото. Размножувањето на прописите, според неговото мислење, доведува до распарчување на правото кое, потоа, може да се научи само преку искуството.³² На оваа појава укажува и грчкиот правник Спирос Симитис, според кого постојаниот пораст на правно-создавачката дејност на современата држава е сосема нормална појава и во исто време неминовна бидејќи општество кое се користи со силно напредната техника може да се управува само со многу разгранет правен систем, кој подлежи на непрекината адаптација и кој е богат со детализација во нормирањето. Тој го прифаќа ставот дека градбата на големи и целосни кодификации е застарена форма во развојот на правото, па во тој поглед истакнува дека соодветна форма на современоста е деталната регламентација која, пак, подлежи на разумна модификација при евентуална промена на односите. Таквата регламентација, меѓутоа, доведува до зголемување на комуникациските тешкотии, кои не можат да се совладаат со таканареченото чистење на правото, кое, пак, се состои во отстранување на оние делови од општиот корпус на правните текстови кои се дезактуелизирани и во подредување на останатите делови.³³ За таквото брзо зголемување на прописите пишува, исто така, и Ф. Студницки, истакнувајќи го како карактеристика и на современата социјалистичка држава.³⁴ Во последно време и кај нас се јавуваат определени мислења за тоа дека бројот на правните прописи е премногу голем и дека тоа создава проблеми во поглед на остварувањето на единството на правниот систем. Од друга страна тоа доведува и до претеран формализам кој дур и на врвните правници им создава соодветни тешкотии.³⁵

³² Terré François, наведеното дело, стр. 107—108.

³³ Наведено според: F. Studnicki, Wprowadzenie do informatyki prawniczej, str. 16—17.

³⁴ В. Ф. Студницки, Przepliw wiadomości o normach prawa, str. 7.

³⁵ В. на пр. „Политика“ од 6 април 1982 год. Во кратката Танјугова вест, покрај ваквите мислења, се наведува и тоа дека во овој момент има 3,3 милиони разни државни и самоуправни прописи кај нас, од кои околу два милиона се самоуправни спогодби и општествени договори, потоа околу милион и 200 илјади самоуправни општи акти и околу сто илјади државни прописи.

Повеќемина од овие автори гледа одредено решение на овој проблем, покрај другото, и во зголемувањето на степенот на правното информирање. Во овој момент, вели Франсоа Терре, треба да се пронајдат во тој поглед некои средства, адаптирани за 20-иот век, односно би требало да се предпочат начини со кои однапред би се избегнало непознавањето на правните прописи. Покрај службените изданија, кои сè уште барем теориски остануваат како добро средство за таа цел, тој укажува и на сугестиите за користење посебно на телевизијата, макар што таа, како и сите други средства за масовно информирање, има во таа смисла свои недостатоци кои, пред сè, се изразуваат во недостатната сигурност на податоците за правото и во нивното толкување.³⁶ Спирос Симитис, пак, укажува на тоа дека комуникациската преоптовареност во оваа област може да се совлада со користење на електрониката, т.е. со организирање на банки на правни информации.³⁷ И Студнички е на мислење дека мора да се обезбеди редовен протек на информации за правото, при што одредена улога имаат и средствата за масовно информирање.³⁸ Слични мислења има и кај нас. Нагласувајќи дека прашањето за допустливоста на примената на достигнувањата на кибернетиката, теоријата на системите, теоријата на информациите и др. е уште отворено, В. Анзуловиќ изразува уверување дека еден таков пристап „без сомневање ќе придонесе за подлабокото признавање, за подобрата систематизација, рационализација, кохеренција, функционирање и ефикасност на правото“.³⁹

Сите овие мислења, без разлика во кој контекст се изречени, претставуваат своевиден индикатор за тоа дека и со најстрогата примена на принципот на незнаењето на правото, во услови на современото општество, не може да се оствари соодветна примена на правните норми. Самиот принцип не е веќе така сигурна гаранција дека волјата на законодавецот ќе биде спроведена бидејќи и правните стручњаци почнуваат да се вплетуваат во својата сопствена мрежа. Од друга страна и неговата ригорозна примена би водела кон зголемување на судската и друга репресија, што во денешните општествени услови не е, често, ефикасна мерка. Оттука, законодавецот е сè повеќе упатен на примена на сите можни средства за публикување на правото, а особено на публикување преку средствата за масовно информирање. Свесен за несовршеноста на

³⁶ Terré François, наведениот труд, стр. 110.

³⁷ Наведено според: F. Studnicki, Wprowadzenie do informatyki prawniczej, str. 17—18.

³⁸ F. Studnicki, Przepływ wiadomości o normach prawa, str. 7.

³⁹ Anzulović Živko, Pravo, marksistička teorija prava i kibernetika, sp. »Gledišta« 3—4/79, str. 87.

тие средства, Франсоа Тере, сепак, притиснат од објективната стварност, со право ќе го постави прашањето: Ако поединецот не оди веќе кон правилото, не треба ли правилото да дојде до него?⁴⁰

Прашањето за „доаѓањето“ на правилото до соодветниот субјект не е, меѓутоа, само прашање на публикувањето на правото. Самиот факт дека некој податок е публикуван не значи и дека со него е запознат и најширокиот круг на општествени субјекти.⁴¹ Зашто, зголемувањето на квантумот на информации не е секогаш и гаранција дека тие информации на соодветен начин се и апсорбирани од страна на примателите. Постоенето само на еднонасочен тек на информации од законодавецот до оние на кои законот се однесува зборува дека е во прашање само модифициран облик на класичниот однос власт — општество, во кој информацијата, како и секое друго средство, се користи како инструмент за спроведување на волјата на законодавецот. Според тоа, заблуда би било, како што тоа го сметаат некои од споменатите автори, дека зголемениот квантум на информации за правото би довел автоматски и до зголемување на ефикасноста на правото, а со тоа и до враќање на изгубениот авторитет на принципот на неоправданоста на незнаењето на правото. Информирањето за правото има, секако, одредено значење во тоа, но само како еден од елементите за создавање на определена правна свест, елемент кој е, во многу нешта, сепак, зависен и од самиот карактер на правото и од односите во општеството што тоа право ги изразува.

Во самоуправното социјалистичко општество, во кое грижата за информирањето за правото не е само проблем на законодавецот, туку и на најширокиот круг на општествени субјекти, ова прашање се поставува како многу значајно. За остварувањето на правните норми во ова општество е заинтересиран најширокиот дел од општеството, самиот работен човек кој, преку тие норми, сака да оствари и определени односи во него. Поради тоа тој е заинтересиран и за соодветно информирање и во сферата на правото, информирање кое, во согласност со самоуправниот механизам на одлучување, би ја следело како фазата на подготвувањето и донесувањето на

⁴⁰ Terré François, наведениот труд, стр. 113.

⁴¹ Илустративен е, во таа смисла, примерот што го наведува полскиот автор Ф. Студницки. Имено, според Светониус, императорот Калигула го занемарил огласувањето на некои прописи што ги издал. Удоволувајќи им на барањата за нивно публикување тој, сепак, ги огласил но во една мала и непрометна улица и со толку ситни букви, што нивното читање било многу отежнато. (в. Franciszek Studnicki, Cybernetyka i prawo, izd. »Wiedza powszeshna«, Warszawa 1969, str. 11.

правните прописи, така и фазата на нивното остварување. Од друга страна, во многу области од општествениот живот, а пред сè во областа на здружениот труд, регулирањето на меѓусебните односи на општествените субјекти е сè повеќе прашање на самоуправното договарање и опогодување, што уште повеќе го истакнува значењето на соодветното информирање.

Оттука, може да се каже дека и принципот на незнаењето на правото во условите на социјалистичкото самоуправно општество добива свое специфично значење. За зависноста на овој принцип од конкретните општествени односи е свесен и Тере кога вели дека апликацијата на ова правило можеби е во врска со дадената економска и општествена состојба.⁴² Тој, меѓутоа, не гледа дека правната сигурност во современото општество не лежи во јакнењето на тоа и такво правило, туку, пред сè, во неговото надминување. И тој, и другите споменати автори се заложуваат за зголемување на степенот на информирањето за правото, но со цел, потоа, како правници, со мирна совест да можат да се повикаат на ова правило.

Во суштината на самоуправното општество лежи, меѓутоа, една обратна тенденција: примената на ова правило да се сведе, колку што е тоа можно, на најмала можна мера, со тоа што правната норма ќе биде спроведена онака како што таа е и донесена — со учество на самите општествени субјекти. Примената на принципот *ignorantia iuris*, доколку би била почеста дотолку таа би ја изразувала и неразвиеноста на самите самоуправни односи, или, пак, би значела фактичка неможност за однесување на, со правото, определен начин т.е. би била индикатор за постоење на расчекор помеѓу нормативното и стварното. Самоуправувањето, според тоа, би требало да биде, веќе само по себе, извесна негација на овој принцип. Доколку тој и би се задржал во својот класичен облик тоа би било можеби најмногу изразено во областа на девијантното општествено однесување, во сферата на криминалот. Познавањето на правните норми и однесувањето во согласност со нив не е, затоа, само прашање на превенцијата туку и прашање на успешното вклучување во процесот на самоуправното одлучување. Информирањето за правото, во тој поглед, е оној инструмент кој треба да овозможи човекот да стане вистински субјект на правото, креатор на нормите на сопственото однесување, а не да биде само слеп извршител на нормите пропишани од страна на нему отугени сили.

Информирањето воопшто, па и информирањето за правото во самоуправното социјалистичко општество, е значи, во непосредна функција на самоуправувањето како „основен и нај-

⁴² Terré François, наведениот труд, стр. 108.

значаен облик на јавноста“.⁴³ Тоа не е само обична трансмисија на државата или на неа слични структури (макар што во наведеното општество има сè уште остатоци и од тоа)⁴⁴ туку е дел на вкупните самоуправни процеси, неопходна спона помеѓу трудот и одлучувањето. Оттука и една ваква ограничена разработка на наведените прашања во овој труд би можела да придонесе за една идна нивна поширока и попродабочена анализа.

Jovan KORUBIN

SOME SOCIOLOGICAL ASPECTS OF LAW COMMUNICATION

S u m m a r y

In contemporary society in which among other characteristics and so called »normative explosion«, is very pronounced, as a separate problem arises information for the law. In this context is the question for the place and role of the means of mass communication as a factor of knowledge for the law, the development of law culture and consciousness. This problem which in selfmanagement society recives special importance, until now was hardly investigated. Therefore, the question is asked what is that information for law in general and what in means for mass communication particularly, then the question for the character and function of that information, as well its relations to other sorts of information in this means, specially toward so called political information. In connection with influence of information for law is the question for relation between information and socialization of the law, particularly in conditions of socialistic selfgovernment in which this is not only question of successful or not successful functioning of certain system and not only question of its maintenance in functionalistic meaning but, before all, it is question of fulfilment of those necessary conditions for active participation of all social subjects in regulation of relations in society.

⁴³ Горѓевиќ д-р Јован, Отривање проветрене и прозрочне позорнице (извадок од книгата „Отворено друштво — информативно друштво и самоуправање“), „Политика“ од 31 јануари 1982, стр. 8.

⁴⁴ Премиот на државно-политичкото комуницирање во општествено, вели д-р Франце Врег, исто така не е равномерен, како ни истовремен на сите подрачја, од јавниот живот. Секако дека ќе го зачува значењето политичката комуникација на подрачјето на државните институции, надворешната политика, војската, и уште понекаде... (В. France Vreg, Sociološki pristup problemima masovnog komuniciranja, Vi-soka škola političkih nauka, Beograd 1965, str. 43).

Thereby, special interest attract and the relation between information for law and principle *ignorantia legis non excusat*, principle for which is said that nowadays is in crisis as a result of very ramified law regulation. Many authors in the world think that solution for this problem is in increasing of the rate of information. Information for law certainly has meaning in that, but only as a element which depends on the character of law and social relations which that law is created. Therefore law security in selfgovernment society does not lie in the reinforcing of before mentioned principle but first of all, in its surpassing in the way that law norms will be applied as they have come into existence, with participation of all social subjects.

In this regard, information for law is one of the instruments which should give opportunity to man to become a creator of norms of his own behaviour, not only blind executor of norms prescribed by other to him aliated forces.